

УДК 323(498)“1974/1989”

012 Чаушеску Н.

DOI: 10.5937/pr79-46989

Прегледни рад

*Данијел Спореа**

Факултет политичких наука, Београд

„СУЛТАНИСТИЧКИ РЕЖИМ” У ВЛАДАВИНИ НИКОЛАЈА ЧАУШЕСКУА (1974–1989)

Сажетак

Рад се бави анализом владавине Николаја Чаушескуа (*Nicolae Ceaușescu*), при чему за полазиште има теорију о султанистичком режиму. Посматрајући његову владавину поставља се теза о тежишту режима у којем је владао поменути председник пре свргавања. Престанак оваквог облика владања, односно његов крај, често је на линији конфронтације избијања револуције и насилног свргавања. Овакав сценарио виђен је у Румунији 1989. године, а заједнички именованељ многобројних анализа пада Чаушескуа јесте карактерисање његовог режима као екстремног облика патримонијализма названог султанизам. На основу садржајног проучавања теоријског приступа султанистичког режима, аутор покушава да укаже на постојање тоталитарних елемената у режиму владања Чаушескуа, као и чињеницу да такав режим тенденциозно прелази у султанизам, отпоран на било какав вид ненасилног напуштања владајуће позиције, осим репресије. Узимајући у обзир ширу теорију да крај неких режима може произвести одређену врсту политичког исхода, склони смо констатацији да одређени режими попут султанистичких могу генерисати

* daniel.sporea@gmail.com

ситуације погодне за избијање револуције, што уједно чини и основу овог рада.

Кључне речи: Румунија (1965–1989), Николаје Чаушеску, комунизам, тоталитаризам, султанизам, насиље, слом султанизма

УВОД

Осим тога што им у заједничком именитељу стоји готово исти образац, а то је напуштање комунизма и улазак у демократију, револуције из 1989. године, које су се одиграле у земљама источне и централне Европе на путу ка демократији, представљају догађаје предупређене грађанским протестима. У том процесу транзиције једна од држава је оставила посебно снажан утисак. Поред тога што је у крвавим нотама затворила круг комунизма на поменутом простору, уједно је платила и највећу цену слободе и демократије. Реч је о Румунији, земљи која је припадала савезу Варшавског пакта у коме је доминирала политика СССР.

Румунија је пре избијања револуције, односно слома комунизма и пада владавине Чаушескуа, имала најтежи облик комунизма у односу на државе из овог дела Европе. Комунистички режим из тог периода мора се схватити као тоталитарни режим неостаљинистичког порекла. Почетком 70-их година у Румунији долази до значајних политичких промена које задиру у економску, социјалну па чак и културну политику и тако остављају трајне последице. Промена оваквог политичког курса била је плод утицаја Чаушескуове посете азијским државама, која му омогућила да персонализује своју моћ и свој морални пуританизам који ће израсти у култ личности и постати симбол његове владавине. Политичка моћ, ојачана у рукама Чаушескуа, добила је на интензитету 1974. године када је коначно постао „инаугурисани председник” који је спојио све водеће партијске и државне функције и ставио их у своју службу и под надзор. Како сматрају многи теоретичари, од тог момента режим у Румунији поприма карактер султанистичког. Међу њима су аутори попут Линца (*Juan J. Linc*) и Степана (*Alfred Stepan*) који су термин „султанизам” преузели од Вебера (*Max Weber*) који га повезује са подтипом традиционалног ауторитета окарактерисаног

као екстремни облик патримонијализма, а затим овакав карактер дали политичком режиму (Linc and Stepan 1998, 77).

Имајући у виду поменути теорију о султанистичком режиму коју су образложили Линц и Степан, рад ће се темељити на њиховим постулатима и предмет ће бити посматран кроз четири димензије: мобилизација, плурализам, идеологија и лидерство. Оне ће представљати полазну тачку у тумачењу и постављању хипотезе о румунском режиму који је у крајњој димензији био комбинација тоталитарног режима и султанизма (Linc and Stepan 1998, 428–438). Последишно се излазак из оваквог режима повезује са револуционарним нередима који у свргавању „султана” могу постати екстремни у свом домету и кобни по његов живот. Николаје Чаушеску и његова супруга Елена доживели су ту судбину на Божић, 25. децембра 1989. године, након брзог процеса суђења и још брже смртне пресуде. Њих двоје су затворили еру комунизма у Источном блоку Европе и постали пример најомраженијег „султанистичког пара” са најтежим исходом на овим просторима.

У раду ћемо најпре дефинисати појам „султанизам” као облик владавине, укључујући особине и факторе за настанак и слом оваквог типа режима. Ослањајући се на теоријски приступ дефинисаности султанистичког режима, покушаћемо да у раду овакав тип владања анализирамо на примеру владавине Николаја Чаушескуа. У кратком приказу, осврнућемо се и на историјски развој комунизма на румунском простору. Кроз анализу тумачења, поменути владавину у политичком режиму ћемо посматрати из перспективе мобилизације, плурализма, идеологије и лидерства. Дубљом анализом садржаја ови елементи су нам указивали на то да је владавина поменутог лидера заправо постала све више султанистичка. Иако се комунистички период Румуније кроз еволуцију њене власти може уврстити у тоталитарне режиме, са јачањем Чаушескуове власти од друге половине 70-их година појавила се претпоставка да се уочавају главне примесе султанистичког режима. Овакво тумачење нам је представљало мотив за покушај да хипотезу постављену на тим премисама аргументовано бранимо, кроз тезу насиља и револуционарних нереста који су последишно довели до слома Чаушескуове владавине.

Научни допринос овог истраживања огледа се у унапређењу спознаје оваквог облика владања који припада домену персоналистичких режима. Међутим, оно што можемо

да констатујемо јесте то да је заправо јединствен на простору земаља Варшавског пакта, чију судбину су делили и становници Румуније. Сврगाвање владара ове земље, због претпоставке да његов режим, за разлику од земаља чланица поменутог блока, поприма султанистичке примесе, даје извесну ноту аутентичности на том простору. Сматрамо да смо овим истраживањем „пробудили” ову тему, с обзиром на то да је од тог догађаја прошло више од три деценије, а самим тим јој и дали на значају. На основу упрошћеног приказа указали смо на то како се султанистички режими развијају на различитим идеолошким подлогама, као и на то да су овакви режими у извесној мери проблематични јер су им исходи донекле „непредвидљиви”, а тиме у научном смислу допринели академској заједници, али и широј јавности.

ЕВОЛУЦИЈА, ОСОБИНЕ И ФАКТОРИ ЗА НАСТАНАК И СЛОМ СУЛТАНИСТИЧКОГ РЕЖИМА

У уводном излагању напоменули смо да термин султанизам не потиче од горе поменутих аутора, већ од Вебера. По његовом мишљењу, овакав облик владања у својој концептуалној форми додирује карактеристике традиционалне власти, својствене идеологији султанизма у коме се „влада по сопственим правилима и у самовољи, неспутано елементима традиционализма” (Weber 1976, 182–183). Треба истаћи да Вебер, када је користио реч „султанизам”, није намеравао да његово изворно значење повезује са религиозним захтевима за послушност, што је својствено арапском свету. Такође, ни назив „султан” као арапска именица која је значила „владар, краљ”, односно исламска владарска титула, у овом контексту не одражава терминолошко значење речи, већ се више односи на режимско владање и на један генерички стил доминације који може бити заступљен у било којој земљи и на било ком континенту. Показало се да су овакви режими заиста постојали широм планете. Осим у источној Европи, у Румунији која је уједно тема нашег рада, овакви режими су били присутни и на афричком континенту – Централноафричка Република под Бокасом (*Jean Bedel Bokassa*), у Азији – Северна Кореја под II Сунгом (*김일성*), Хаити под Двалијеовима, оцем и сином (*François Duvalier, Jean-Claude Duvalier*), као и код Маркоса (*Ferdinand Emmanuel Edralin Marcos*) на Филипинима (Linc and Stepan, 1998, 77).

Револуција из 2011. године, позната као Арапско пролеће, резултирала је уклањањем председника Бен Алија (*Zin el Abidin ibn Ali* – علي بن العابدین زين) из Туниса, египатског председника Мубарака (*Muhammad Hosni Said Mubarak* – مبارك السيد حسني محمد) и либијског пуковника Гадафија (*Muamter Muhammad Abu Minijar el-Gadafi* – معمر محمد أبو منيار القذافي) који су били окарактерисани као „модерни султани”, где је Либија предњачила са најјаснијим обележјима султанистичког режима (Thomas, 2014). Надаље, на овај феномен наилазимо и у Азербејџану, када је 2003. године азербејџански председник Хејдар Алијев (*Heydər Əlirza oğlu Əliyev*) успео да пренесе председничку власт на сина Илхаму (*İlham Heydər oğlu Əliyev*), где је династизам био први знак демократизације у тој држави (Guliyev 2005). За многе је и режим Слободана Милошевића који је владао Србијом од почетка 90-их до 2000. године, поготово у последње три године владавине, убрзано јачао султанистичке црте поретка у тадашњој држави (Goati 2000; Antonić 2001). Такође је и Белорусија под тренутним режимом Лукашенка (*Aleksandar Grigorjevič Lukašenko* – Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка), који функцију председника обавља од 1994. године и чак пет пута је реизабран за председника Белорусије, анализирана у контексту султанистичког режима са „промодерним султаном” на челу (Eke and Kuzio 2000).

Теоријски приступ султанистичком режиму често наглашава постојање персонализма као значајан елемент који утиче на функцију владања. Шири изворна грађа у којој су дефинисани овакви режими акценат ставља на самог актера односно спроводника султанистичког режима окарактерисаног као „вођа”, који користи све полуге власти да би својом личношћу управљао својом земљом и тиме себи обезбедио услове у којима ће несметано владати. О овом феномену подробније су писали аутори Чехаби (*Houchang E. Chehabi*) и Линц у делу „Султанистички режими” (*Sultanistic Regimes*) у коме термин „султанизам” добија своју теоријску дефиницију у једном ширем апстрактном поимању: „(...) Идеалан тип савременог султанистичког режима (...) заснива се на личној владању, али и на лојалности владара која није мотивисана његовим отелотворењем или артикулисањем идеологије, нити јединственом личношћу мисијом, нити било којим харизматичним особинама, већ мешавином страха и наградама својим сарадницима” (Chehabi and Linz 1998, 7).

Једна од значајних карактеристика која „краси” султанистички режим јесте тежња ка породичној моћи која испољава јаку династичку склоност (Linc and Stepan 1998, 81). Дакле, на кључним функцијама оваквог режима углавном наилазимо на људе блиске вођи, поготово на чланове породице. Стога, њихов положај на овим позицијама није резултат неких личних заслуга, већ последица њиховог односа са султаном.

Када су у питању фактори који утичу или одређују настанак султанистичког режима, они су углавном ширег структуралног и институционалног карактера и пре свега се односе на економију и међународно окружење. Међутим, сви ти фактори који делују или су под утицајем поменутих димензија нису усамљени и не могу у потпуности оправдати настанак оваквог режима, већ се морају допунити одређеним елементима. Један од најзначајнијих елемената односи се на особину појединца да у различитим друштвима има жељу да постане „вођа-султан” (Chehabi and Linc 1998, 26).

Излаз из султанизма, односно слом султанистичког режима, често постаје хаотичан, ретко праћен настанком демократије. Чак и ако султанистички режим буде замењен демократским режимом, он ће се одликовати снажним клијентелистичким тенденцијама. Са друге стране, однос султанистичког режима према либерализацији такође постаје упитан у делима и поступцима „султана” или његовог наследника да размотри овакву ситуацију, у којој су због утицаја низа фактора шансе за успех веома ниске. Један од значајних фактора јесте креирана друштвена атмосфера (клима) коју је режим у претходном периоду створио. То је, тачније, постојање атмосфере сумње и страха која доминира целим друштвом и која утиче на процес либерализације покренут од стране султанистичког вође или његовог наследника. Читава ова атмосфера страха и сумње ствара у демократској опозицији неповерење у политику либерализације коју је предложило руководство. Штавише, на нивоу читаве политичке класе постоји неповерење у сарадњу са старим режимом (Chehabi and Linc 1998, 37–39).

Посматрајући Румунију у периоду владавине Николаја Чаушескуа, за аутора Снајдера (*Snyder Richard*) институционални фактори који чине да се све полуге власти налазе у рукама поменутог лидера уједно представљају погодност за формирање терена на којем ће вођа-султан беспрекорно владати. По њему, моћ вође и његов однос према државним институцијама (посебно војсци и репресивним

институцијама), политичким елитама које у мањој или већој мери подржавају овакав систем, као и однос унутрашњих актера са другим међународним актерима (у овом случају са једном или више великих сила које подржавају или не подржавају султанистички режим), од суштинског су значаја у тумачењу односа поменутих снага. Наиме, овакав концепт, сведен на један шематски приказ, може се посматрати кроз одређене релационе односе који омогућавају реконструкцију динамике моћи унутар султанистичког режима и, на крају, разумевање фактора који могу изазвати пад таквог режима, односно типа транзиције која следи (Snyder 1998). Полазећи од ове констатације, можемо уочити да султанистички режим под Николајем Чаушескуом поприма споменуту форму у којој је Румунија у једном таквом режиму предупредила стање „пресултанизма” како би га касније интегрисала у државне институције. У том контексту важно је споменути Линденову (*Ronald H. Linden*) констатацију о Чаушескуовој владавини коју је аутор окарактерисао као владавину засновану на тросмереној равнотежи између Румунске комунистичке партије (*Partidul Comunist Român*), војске и тајне полиције Секуритатеа (*Departamentul Securității Statului*), где је он манипулисао овим институцијама и својим директивама поткопавао сваку аутономију институције (Linden 1986). Таквим понашањем се деградира, односно умањује сва аутономност појединца који обавља своју дужност у тим институцијама, те она постаје манипулативна и вођена султановом самовољом. Стога се режими попут Чаушескуовог, који попримају елементе султанистичког, у већини случајева завршавају у насиљу и револуционарним нередима (Goodwin and Skocpol 1989).

КРАТАК ОСВРТ НА ЗНАЧАЈАН ПЕРИОД КОМУНИЗАЦИЈЕ У РУМУНИЈИ

Историју Румуније пре комунизације и доласка Николаја Чаушескуа на власт карактеришу бурне промене, почев од питања националних граница, идентитета, али и владара који су доминирали овом државом. Наиме, модерна румунска држава настала је уједињењем кнежевина Молдавије и Мунтеније (Влашке) коју су велике силе прихватиле као федеративну структуру након Париске конвенције из 1858. године, а на њеном челу је тада био униониста Александар Јон Куза (*Alexandru Ioan Cuza*). Овако територијално формирана Румунија била је призната све до 1918. када су се након

Првог светског рата Трансилванија, Буковина и Бесарабија с њом ујединиле и тако формирале Велику Румунију или међуратну Румунију, која је имала највеће територијално проширење у својој историји. После бројних реформи које су поставиле темеље за модернизацију државе, Јон Куза је од стране широке коалиције тадашњих партија назване „Монструозна коалиција” (*Monstruoasa Coaliție*) био приморан да 1866. године абдицира и напусти земљу (Constantiniu 1997). Готово исту судбину је доживео и Михај I (*Mihai I al României*) који је након окупације Румуније од стране Совјета, 1947. године, био приморан да абдицира. Пре тога комунисти су под совјетским притиском заузели одређени број места у влади, како би формирали прокомунистичку владу коју је предводио Петру Гроза (*Petru Groza*). Напуштањем земље од стране краља, дошло је до уклањања и последње политичке институције међуратне Румуније, тј. потпуно је прешла под контролу комуниста, променивши чак и име у Народну Републику Румунију (*Republica Populară Română*). Успостављени комунистички режим, на челу са Румунском радничком партијом (*Partidul Muncitoresc Român*), ојачао је своју политичку позицију у стаљинистичком стилу, обесхрабрујући било какве политичке опозиције и промене економско-социјалних структура старог буржоаског режима (Bărbulescu et al. 2023).

Након доласка на власт, комунистички режим је својим владањем готово покорио свој народ, што многи повезују са оснивањем Секуритатее која је припадала Министарству државне безбедности, а мисија јој је била да терором брани комунистичко руководство и уништава све оне који би се томе противили. Почетком шездесетих година румунска влада је почела да гради извесну независност од Совјетског Савеза у спољној политици, али без одустајања од репресивне политике (коју је означила као „револуционарна освајања”) на унутрашњем плану. Комунистички лидер и председник тадашње Румуније Георге Деж (*Gheorghe Gheorghiu-Dej*) почео је да „релаксира” политички режим, што је после периода релативне либерализације и еманципације од совјетске контроле довело и до неких промена (Betea et al. 2012). То је била и прекретница за метанаративну изградњу румунске нације. Као што је истакао Драгош Петреску (*Dragos Petrescu*), пркосни гест који је означио прелазак из „процеса” селективне изградње заједнице „у свеобухватан пројекат изградње нације чији је циљ изградња етнички хомогене румунске ’социјалистичке’

нације (...) са огромним последицама за даљи развој Чаушескуовог шовинистичког национализма” (Petrescu 2010), алудирајући пре свега на његов говор у коме је августа 1968. године јавно осудио совјетску инвазију над Чехословачком. Након смрти председника Дежа, 1965. године, унутар водеће комунистичке партије дошло је до превирања. Упркос негодовању, на чело комунистичке партије дошао је Николае Чаушеску, који је постао генерални секретар Комунистичке партије Румуније, затим 1967. председник Државног савета и напоскон 1974. председник Социјалистичке Републике Румуније. Настављајући процес независне спољне политике коју је инаугурисао његов претходник Деж, Чаушеску је ишао корак даље и дозволио је одређен степен дестаљинизације и десовјетизације на пољу културе, па чак либерализовао контакте са Западом (Gabanyi 2020). Вештим манипулисањем својом идеологијом, Чаушеску је користио „класичну инструменталну расправу унутар странке која се кретала од промена у структури партијског и државног апарата, преко политичке искључености и неутралисања представника неких неповољних елита, до сарадње са новим елитама које су биле посвећене овој групи” (Gabanyi 2006). То ће у годинама које следе довести до ојачања његове политичке позиције и личности, како на домаћем тако и на спољном плану, грабећи државотворне виталне функције за себе и своје најближе, консолидујући такву моћ над државом, партијом и својим народом. Дугогодишње вођство председника Николаја Чаушескуа, пре свега од друге половине седамдесетих година све више се могло поистовећивати са елементима који су у таксономији представљени као одлике султанистичког режима.

АНАЛИЗА ТУМАЧЕЊА ВЛАДАВИНЕ НИКОЛАЈА ЧАУШЕСКУА У ПОЛИТИЧКОМ РЕЖИМУ, ПОСМАТРАНА ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ МОБИЛИЗАЦИЈЕ, ПЛУРАЛИЗМА, ИДЕОЛОГИЈЕ И ЛИДЕРСТВА

Прихватајући и ослањајући се на горепоменуте димензије и њихове карактеристике које су понудили наведени аутори, а у вези са концептом султанизма, покушаћемо да у једном сажетом концепту владавину Николаја Чаушескуа приближимо тези о султанистичком режиму. Стога, тематика ученог проблема у изнетој хипотези

мора бити структурно опсежна и разрађена у доменима попут степена задирања режима у приватност појединца, као и понашање целокупног друштва у једној таквој атмосфери.

Мобилизација – величина и степен мобилизације становништва и организације

Због смањеног капацитета институционализације у организационом смислу, масовна мобилизација у султанистичком режиму је слаба и у том погледу прилично ограничена. Оно о чему се може говорити са аспекта мобилизације јесте њена периодичност, уз формирање парламентарних група које су у спрези са султаном, а чија је сврха застрашивање и коришћење насиља над групом или појединцима који су мете султана. Међутим, ове групе немају значајну институционалну основу, будући да су само плод султанове воље и његове инструментализације (Linc and Stepan 1998, 80).

Са аспекта мобилизације, Румунија се готово приближила тоталитарном, а понајмање султанистичком типу. Током 70-их и 80-их година дошло је до интензивне и распрострањене мобилизације кроз постојање бројних организација које су створиле режим (Linc and Stepan, 1998, 437). Организације попут синдиката, Савез младих комуниста (*Uniunea tineretului comunist – UTC*), Женске организације (*Organizația Femeilor*), Пионирске организације (*Organizația Pionierilor*) биле су кључна компонента Чаушескуове политике која је више пута истицала њихову потребу за масовним јачањем тих организација. Мобилизација током Чаушескуовог периода није обухватала само одређени сегмент становништва, већ је била проширена на цело друштво. Од малих ногу, појединци предшколског узраста су били уписивани у организацију која се звала Шоими Патријеји (*Șoimii Patriei*) или у Пионирску организацију. И не само ове организације, него и сви други сегменти које су деловали у школи, цео наставнички кадар, синдикати и друге значајне организације своју политику су базирали на Румунској комунистичкој партији, односно деловале под њеном палицом. Улога партије је била да спроводи једнопартијску политику чију ће идеологију сви упијати попут сунђера (Cristea 1967, 61). Из овог се може констатовати да румунска комунистичка партија, стварањем и проширењем интензивне мобилизације на све друштвено-професионалне категорије, има одлике једне тоталитарне партије (Duverger 1976).

Да су постојале разне бројне мобилизације формалног карактера које су биле „политизоване” доказују и разни јавни догађаји, међу којима предњачи Фестивал „Песма о Румунији” (*Cântarea României*) из 1985. године која је мобилисала готово 3.593.316 људи организованих у 153.040 група како би прославиле и испевале оду Чаушескуу (Giurescu 1987). Такође, многобројне Чаушескуове посете фабрикама одвијале су се готово по неком шаблонском формату, уз његов помпезни говор који је увек био праћен овацијама и громогласним аплаузима. Све више организација, разних институција и других државних тела имало је своја задужења, али и задатак да испуњавају или организују разне церемонијалне обавезе (Nelson 1988).

Линц и Степан сматрају да ова реалност, присутна у Чаушесковом периоду, није својствена султанистичким режимима. С друге стране, аутори покушавају да нађу објашњење за ову појаву: ако се може говорити о одступању од модела, онда је ова интензивна мобилизација становништва по њиховом мишљењу изведена само да би се осигурала султанова контрола над становништвом (ограничавањем приватног простора како би се спречио сваки облик активности који би могао угрозити режим) (Linc and Stepan 1998, 437). Са друге стране, чини нам се да овакви догађаји, а пре свега манифестације попут оне са Фестивала, које су програмски организоване како би величале владавину Николаја Чаушескуа, биле наменског карактера. Заправо, овим симболичним чином мобилизације које је примарно имао за циљ да велича свог лидера, сматрамо да је владавина попримала карактер султанизма.

Плурализам – однос снага друштва и економије уз смањен степен институционализације

Економски и социјални плурализам у султанизму не нестаје, већ је подложен непредвидљивој и деспотској интервенцији султана. Међутим, тешко се може говорити о неком широком политичком плурализму због искључивости природе вођства, која ефикасно омета политички плурализам. Наиме, ниједна група или појединац у цивилном или политичком друштву, као ни институције, нису слободни јер су често подвргнути манифестацијама деспотске моћи. Разлог овоме лежи у чињеници да не постоји владавина права и да је степен институционализације низак (Linc and Stepan 1998, 79).

Плурализам у Румунији под Чаушескуом био је готово раван нули. Наиме, Комунистичка партија Румуније је свим силама спутавала постојање конкурената, а било какво противљење је било рапидно сузбијано. Партијски чланови су били приморавани да, зарад опстанка на положајима, превазиђу сами себе у сервилностима и конформизму. Није постојала никаква аутономност у њиховим ставовима, све је контролисао и о свему одлучивао председник Чаушеску (Tismăneanu 1989, 192–193). Оваква посебност може се приписати политици руководства државе коју је лидер Комунистичке партије усвојио током свог мандата. Такође, то показује амбициозност румунске номенклатуре да по сваку цену настави и одржи „стаљинистичку логику” материјализовану строгим контролом Партије над целим друштвом. То је румунском комунистичком вођству омогућило да на најефикаснији начин спречи формирање било ког облика политичког, друштвеног или културног плурализма (Tismăneanu 1995, 21). Доказ за ову тврдњу јесте и податак да је током 1989. године у Пољској постојало готово 60 независних организација, док су у Румунији биле једва две независне организације, код којих чак ни имена организатора нису била позната широј јавности (Pehe 1989). Плурализам није само резултат тоталитарних тенденција режима, већ је и последица његове султанистичке димензије. Линц и Степан сматрају да се суштина плурализма у султанистичком режиму односи на следећу чињеницу: да сваки појединац (од чланова Румунске комунистичке партије па све до трудница), група или институција постану предмет деспотске власти где ће султан господарити над њима (Linc and Stepan 1998, 430). Стога, може се приметити како је персонализација власти у Чаушескуовом режиму имала за последицу недостатак институционалне аутономије или било ког облика плурализма.

Идеологија - тачка разликовања тоталитарних режима од оних са јаким султанистичким тенденцијама, од разрађене идеологије до псеудоидеологије

Чини се да султанистички режими немају разрађену или водећу идеологију. Може се говорити једино о строгим личним изјавама владалаца које претендују да постану идеологија, а које су назване по самом султану и могу постати реалне тек након његовог

преузимања власти. Оно што је суштинско за ове режиме јесте да се они заснивају на манипулацији симболима и величању лидера. Ово последње често има облик култа и промовише се у појмовно свеобухватне псеудоидеологије за које се чини да продиру у сваки аспект друштва (Linc and Stepan 1998, 79–80).

Идеологија која је постојала код Чаушескуа била је својствена тоталитаризму јер је била уоквирена нацртима марксизма и лењинизма. То већ у најави наглашава да идеологија у овој димензији по свом карактеру не припада султанистичком режиму. Чаушеску је неумољиво држао своју марксистичко-лењинистичку линију, али се касније све више удаљавао од ње придајући више пажње екстремном национализму.

После почетног периода либерализације, када је акценат све више стављан на економију размене, Чаушескуов режим је постепено прелазило у један систем идеолошко-симболичког типа који је потврду за свој легитимитет тражио у опстанку режима (Verdey 1991, 107). Поред социјализма, Чаушеску је легитимност пронашао у идеологији национализма, стално се плашећи пренаглашене унутрашње опасности која је, по њему, доведена на линију „националне аспирације” од стране мађарске структуре као водеће мањине у Румунији. Акценат је стављен на мађарски иредентизам у Трансилванији, где је већинско становништво чинила мађарска популација. Национална реторика у Румунији била је перципирана у границама у којим ју је Чаушеску повезивао са мађарским иредентизмом. Међутим, инвазија на Чехословачку 1969. године (иако се то сматра пре као околност и посебна прилика) понудила му је прилику да прибегне говору националиста. Врхунац овог тренда је несумњиво било Прашко пролеће 1968. године – тренутак када ће румунски лидер учврстити свој ауторитет унутар румунске комунистичке елите, а међународна заједница га доживљавати као „симбол изазова доминацији Москве у централној и источној Европи” (Tismăneanu 2005, 223). Многи који су проучавали период Чаушескуа настојали су да тезу румунског „националног комунизма” искористе у пренаглашавању аргумента и као средство за легитимисање комунистичког режима (Cioroianu 2004, 59).

Чаушеску ће до краја свог живота подржавати марксистичко-лењинистичке принципе. Међутим, реформе које је покренуо Михаил Горбачов (*Михаил Сергеевич Горбачёв*) у Совјетском Савезу у другој половини 80-их изазваће далекосежне последице по чланице

Варшавског пакта, при чему ће румунски лидер покушавати да такве реформе оспори (Tismăneanu 2005, 54). У визији Владимира Тисманеану (*Vladimir Tismăneanu*) Чаушеску је најречитији пример онога што се назива националним стаљинизмом, струје која се „супротставља било ком облику либерализације”, која се заснива, пре свега, на „законима социјалистичке револуције”, где се сваки покушај да се она напусти „доживљава као издаја класног начела”. Националном стаљинизму се, према истом аутору, супротставља националкомунизам, дефинисан као „критичка реакција на совјетски империјализам, иновативна, флексибилна и толерантна на политичку релаксацију” (Tismăneanu 2005, 55–56). Иако је његова порука у последњем периоду руковођења постала контрадикторна, више персоналистичка, у исто време се може рећи да Чаушескуов режим никада није напустио марксистичко-лењинистичку идеологију. У тадашњој Румунији идеологија није имала обележја и функцију султанистичког режима, али је била разрађено средство за легитимисање режима заснованог на „превласти партијске номенклатуре, гарантоване терором који спроводи тајна полиција (...)” (Tismăneanu 2005, 252).

Лидерство – јака персонализација моћи крз снажне династичке тенденције

У султанистичком режиму концентрација политичке моћи и владавине налази се у рукама једног човека – лидера који ће владати по сопственој вољи. Он ће владати земљом неспутан, без икакве законско-правне одговорности или равнотеже власти. Пажљиво ће бирати своје сараднике који ће му пружити подршку и лојалност која је, нажалост, само производ привилегије коју им владар даје, а настала је у страху од његове освете (Linc 1975, 260). Значај свему овоме додаје безграничност владоца-султана, а такође и висок степен персонализма у владању у коме се он уско повезује са својим члановима породице који су добро ситуирани и врше најзначајније функције у држави. Споменути нагласак на везама приписује се султанистичком режиму који има тенденцију да се приближи димензији династичког (Linc and Stepan 1998, 81).

Приликом анализе дела руководства у Румунији и њеног лидера – вође Чаушескуа, поменути аутори запажају да период након 1974. године постаје преломан за политички режим у тој држави, као и

за њено друштво у таквом поретку. Управо те године Чаушеску је легитимно крунисан за председника државе, што ће интензивно трајати до његовог пада који је био „подстакнут геополитичким дешавањима у централној и источној Европи 1989. године, а изнедрен румунском револуцијом” (Sporea 2022, 397). Но, пре него што је „припремио терен” за овакво „крунисање”, Чаушеску је годинама кроз партију институционално ојачао своју политичку моћ и био окружен лојалним и послушним људима. Током ере сукцесије и консолидације, од 1965. до 1969. године, Чаушеску је био принуђен на компромис како би добио и задржао власт. Мора се признати да је у деценији од 1969. до 1979. године био извор свих политичких иницијатива у Румунији. Опрез, компромис и колективно руководство су полако под његовом сенком изгубили одлике функционалног деловања. Иако је користио аргумент колективног вођства да добије и консолидује власт унутар партије, касније ће се тог принципа одрећи. Први корак у том погледу био је конгрес Комунистичке партије Румуније, одржан августа 1969. године. Тада Чаушеску, успевши да повећа своја овлашћења и да их одвоји од колективног руковођења, мења статут партије у коме задаје „смртни” ударац колективном руководству (Fisher 1983). Такође, успео је да задатак избора генералног секретара партије који је био у рукама Политичког бироа (*Birou politic*) и Централног комитета (*Comitetul Central*) пренесе у руке конгреса странке над којим је имао већу контролу. Све ове мере, започете почетком 70-их, довешће до трансформација природе Чаушескуовог режима из једног тоталитарног у тенденциозни султанизам. Власт и готово све њене важне механизме биле су „контролисане” од стране најближих чланова Чаушескуа, што даје одговор на поменуту тезу о династичкој димензији. Изразита намера вође да постави чланове своје породице на важне положаје у држави и у партији јесте оно по чему се овакав тип режима разликује од снажног персонализма, карактеристичног за тоталитаризам (Linc and Stepan 1998, 428). У циљу боље контролне активности унутар партијских и државних органа, Николаје Чаушеску ће своју жену, сина и браћу поставити на важне позиције у њима. Најупечатљивију улогу у државном апарату имала је Елена, његова супруга, која је била на важним позицијама у партијској и државној хијерархији. Била је прва потпредседница Владе, док је у странци постала председник комисије за њене кадрове (Gabanyi 2003, 17–18).

Све ово је довело до тога да власт постане персонализована, а не институционализована, пошто су уставни захтеви за доношење закона и именовање особља све чешће били игнорисани. Можда је најдраматичнија разлика између ере Чаушескуове апсолутне владавине и ере консолидације она која укључује партиципативне и популистичке технике. Пошто су се партиципативне организације 70-их умножиле у облику сталних савета за консултације на различитим нивоима или периодичних конференција за одређене економске или друштвене секторе, такви форуми су постали прилике за ритуализовано масовно обожавање и групно одобравање председничке политике, а не арене за дискусију. Прави ауторитет из 1968. године претворио се у култ личности (Fischer 1983).

Почетак стварања Чаушескуовог култа личности који се одвијао почетком 70-их година био је повезан са његовом посетом Азији 1971. године. Посета Кини и Северној Кореји предочила је Чаушеску нову визуру друштвеног поретка у коме је дотадашња либерализација постала прејака за његов укус. Познате „тезе из јула”, које су предупредиле улазак друштва и целокупног система у један културни, економски, па чак духовни преображај појединца и друштва у коме ће их партија водити тим путем, биће утемељене у „културну револуцију” (Verdery 1991, 107). Чаушеску је у Кини и Северној Кореји био сведок примене идеологије борбе подстицања маса на вршење страховитих подвига чији је крајњи циљ била аутархијска индустријализација. Овакав начин мобилизације га највише импресионирао, нарочито као средство које би могло послужити у остваривању најважнијих циљева, а то су брза индустријализација и потврда о „независности” Румуније у односу на Совјетски Савез (Verdery 1991). Тумачење Чаушескуовог култа личности се не може посматрати само на линији (не)свесне самовоље појединца да се он пресади са корејског на румунско тло, већ више у жељи и инспирацији његовог чина. Такође, Чаушеску није морао активно да негује култ личности јер је, због динамике задржавања у мобилизацији културног система који се плански формирао у служби индустријализације и политике независности, он константно растао.

Међутим, велики камен спотицања међу румунским елитама била је и даље економија и њен развој кроз привреду и друштво, пројектован према Чаушескуовим смерницама. Било је неуспеха у постизању његових одређених циљева. Већина њих односила се на његове одабране инструменте за економску и политичку

мобилизацију, пре свега за партијску и државну бирократију. Наставио је да намеће високе стопе улагања у тешку индустрију пре него што би дошло до повећања текуће потрошње или улагања у потрошаче (Jackson 1986). Упркос нескладу између Чаушескуовог виђења економско-привредног курса у коме би се кретала Румунија и циљева већине Румуна, његова позиција у контроли политичког и економског процеса и даље остаје чврста. Играјући на карту економске аутархије и спољне политике, Чаушескуова лична моћ годинама је остала непољуљана. И док на спољном плану ситуација, попут оне у коме су се совјетске трупе држале подаље од румунске територије, постаје охрабрујућа за Чаушескуа, утолико са друге стране економски показатељи у актуелној румунској привреди руше његову слику.

Несмотрена пропаст националне економије била је жртва ненаучених и хаотичних мера које су биле плод Чаушескуовог неразумевања приликом борбе за решавања горућих проблема. Његова амбициозност у економији у односу на глас струке постаје мерило и показатељ односа снага на тој релацији. Чаушеску је ишао корак даље, па готово да није било сектора или домена у коме није наметнуо своју личност и своје виђење решења проблема. Тако је индустријску урбанизацију у делу систематизације великих градова попут Букурешта изводио уз занемаривање критеријума који су од стране струке окарактерисани као кључни. Изградња масивних зграда попут Дома народа (*Casa Poporului*) (данашња Палата у којој је смештен Парламент Румуније) и пловног пута Дунав – Црно море, у корелацији са аберантном економском политиком, имала је драматичне социјално-економске последице (Rasfoiesc, n.d.).

Да би подржао масовни програм индустријализације Чаушеску је позајмио милијарде долара од западних банака за изградњу тешких, енергетских, интензивних и економски неефикасних предузећа. А након тога је његова непромишљена одлука, која је постала катастрофална по животни стандард грађана, била интерпретирана као отплата целокупног спољног дуга (Oftrim 2013). Последица оваквог стања биле су незамисливе мере штедње, уз смањења потрошње, рационализацију хране, енергије, као и неиздржива беда коју је народ Румуније осетио под репресијом режима (Sporea 2022, 389–390). Како би своју диктаторску вољу подигао на један виши ниво и тиме показао још већу моћ коју има над појединцем и друштвом, почео се мешати у приватни живот грађана. Једну од

таквих одлука представља забрана абортуса код жена млађих од 40 година која се током 1986. године повећавала на 45 година. Уведене су и казнене фискалне мере у виду пореза на парове без деце старије од 25 година и за самце, што је вид екстремног нарушавања сваке приватности и права на сопствене животне изборе. Такође, овакав начин задирања у приватност и надгледања друштва и појединца није био усамљен нити једини у том погледу, већ се примећивао и на радним местима кроз атмосферу „надгледања” од стране лојалних и послушних. Надгледање се у целини спроводило кроз јаку и бројну мрежу доушника и „оснивача”, слушањем телефонских разговора, преко личног досијеа, обавезног пребивалишта. Све су то мере које су створиле климу страха и сумње која је парализовала друштво у канцама султанистичког режима (Rasfoiesc, n.d.).

НАСИЉЕ И РЕВОЛУЦИОНАРНИ НЕРЕДИ – УЗРОК СЛОМА ЧАУШЕСКОВОГ СУЛТАНИСТИЧКОГ РЕЖИМА

Владавина Николаја Чаушескуа је све дубље тонула у један султанистички режим, у коме је излаз из оваквог стања, кроз мирну и компромисну прелазност односно демократску транзицију, било тешко замислити. У Румунији је тешко могло доћи до мирног уклањања вође од стране владајуће номенклатуре, као што се то десило у Бугарској где је одлуком колективног политбироа дошло до промене (Linc and Stepan 1998, 406–419) или неком врстом „округлог стола”, договором са опозицијом или цивилним друштвом, попут синдиката Солидарност у Пољској који је био на страни цивилног друштва и извојевао прве демократске изборе. Разлози су били вишеструки, од тога да је Румунија имала најслабије организовану опозицију, за разлику од осталих земаља Варшавског пакта попут Пољске, Мађарске и Чехословачке, па све до недовољно или нимало слободног простора за организовање (Linc and Stepan 1998, 424). Такође се може приметити одређен степен недостатка политичке алтернативе за постојећи режим. Разлог није био то што није имао ко да их изгради, јер је било покушаја како политичке, тако и грађанске, али и синдикалне природе¹ (Cesereanu 2004).

¹ Један од најзвучнијих протестних покрета који је настао под комунистичким режимом био је онај из августа 1977. године у Долини Жиу (*Valea Jiului*) од стране рудара који су

Посреди је била чињеница да је Чаушескуов режим имао једну чврсту карактеристичну особину, а то је крајња нетрпељивост према различитости и било каквом одступању од догме, тј. од званичне комунистичке националистичке линије. До раних 80-их постојао је својеврсни унутрашњи консензус о развоју. Људи су подржавали режим, све док је био релативно економски ефикасан, а социјални ефекти су били важни. Стога друштво није посезало за неком алтернативом. Када се средином 80-их економски неуспех показао очигледним, није било времена за стварање алтернативе, а бес и очај људи довели су до насилног решења, а не до преговора о променама као у Чехословачкој, Мађарској и Пољској – земљама које су имале времена (и мало слободе) да изграде такве алтернативе и са лидерима који су схватили да се свет мења, да жели слободу, плурализам, демократију (Politica 2019).

Почетак краја сивила које је покрило Румунију 1989. године био је у наговештају мале „групе верника мађарске Реформистичке цркве”, која због „одлуке премештања свештеника Ласла Токеша (*László Tőkés*)” из Темишварске парохије у другу, одлучила да се против такве одлуке побуне. Протести који су попримали политичку димензију постали су окидачи за пад актуелног румунског режима. Све се то одиграло у мултиетничком граду Темишвару. Тог децембра у Румунији је дошло до спонтане побуне која је подстакнута не само геополитичком ситуацијом насталом на простору земаља Источног блока, већ и незадовољством осиромашене, понижене, изманипулисане масе, која више није полагала никакву наду у способност режима да реши проблем или се суочи са њим (Sporea 2022, 381–400). Овом суштинском елементу придружило се и преузимање власти од стране група и појединаца из секундарних ешалона старог режима. Пре свега, мисли се на тело које је формирано током догађаја под називом Фронт националног спаса (*Frontul Salvării Naționale – FSN*) (Stoica 1994) на чијем челу је био један од оснивача Илијеску (*Ion Iliescu*), као и други прореформистички

штрајковали незадовољни због наметнутих услова попут продуженог радног времена. Штрајк је убрзо сузбијен а ово подручје ће у наредном периоду бити милитаризовано. У месецима након избијања штрајка на десетине хиљада мештана у рударским градовима било је подвргнуто ригорозним проверама, док су обезбеђење и милиција држали заједницу под строгим надзором. Само деценију касније у Брашову (*Brașov*) поново ће настати спонтани протести у којима ће се радници побунити против тешког економског и социјалног стања у држави и Чаушескуовог режима. Побуна је такође имала епилог гушења од стране власти у виду класичне методе репресије.

„горбачовистички” комунисти који су припадали старом режиму, али су били инволвирани у ново организационо тело који би довело до успостављања демократског поретка у држави (Bottoni 2021, 220). То нам даје једну нову димензију у структури децембарских догађаја, у којој се истиче линија феномена „континуитета”, која је била јача од феномена дисконтинуитета, раскида, а обично присутна у ситуацијама створеним револуционарном кризом.

По мишљењу аутора Линца и Степана, оно што је издвојило Илијескуа као победника а Чаушескуа као губитника јесте један елемент уткан у султанистички режим. Наиме, овакав систем владања неспутано омогућава све што се из перспективе становништва карактерисало као негативно и неморално, па је то било и круцијално за овакву промену. Лик вође је био омраженији него систем који је омогућио владару да влада у њему. Ово популистичко и нараторско у манипулативном делу Илијескуа, које је било предочено и приказано румунском народу, дало је знаке уверљивости широј јавности, упркос чињеници да је систем тај који је отворио пут за овакав исход. Даље, аутори објашњавају да се у таквим околностима, у којима је лична природа владања доминантна, новим лидерима дозвољава слободно изигравање сентименталности према друштву без обзира на то што су били саучесници истог режима, што показује неморалност у приступу. Њихова улога своди се на једну опасну игру у којој они настоје да систем у коме су се до сада налазили прикажу као свиреп, а владара као „озлоглашено чудовиште” против кога се сада боре. Овакво схватање најављује брзо хапшење брачног пара Чаушеску, као и њихово суђење уз смртну казну која је имитирала ток суђења без имало поштовања правне норме и судског кредибилитета (Linc and Stepan 1998, 441–442). Брзи судски процес који је резултирао погубљењем брачног пара Чаушеску одигран је у условима ванредне ситуације коју су одредили привремени представници власти, а они у том тренутку нису били ни законски ни легитимни, те је читава ситуација оставила за собом сумњу у овај исход.

Смрт брачног пара последично је смештена у контекст насилне револуције. Међутим, стекао се утисак да насиље над њима није било учињено у „довољној мери” већ се оно, у другом облику и на другачији начин, морало наставити. Након њиховог погубљења тела су им на моменте остављена на снегу како би носила терет пређашњег стања друштва. Да ли су немарно заборављена на празном стадиону? Тек након извесног времена сместили су их на

полице у мртвачници где су чекала да их сахране. Овакво понашање према преминулом брачном пару може се окарактерисати као „неморално” и „нехришћански”. Наиме, након пет дана од смрти, „њихова тела” су однесена на оближње гробље у Букурешту, да би без имена на крстовима (на оба крста је било написано туђе име) напослетку била одвојено закопана. Наравно, све је то урађено с разлогом, пошто атмосфера која је била тих дана узаврела не само у расправама и делима тадашњих водећих политичких елита, него и међу румунском популацијом, није могла тако брзо да спласне нити ишчезне са смртном пресудом брачног пара. Сама бојазан да ће маса скрнавити њихове гробове уколико би сазнала где су закопани, наметнула је потребу да се сахрана спроведе у тајности (Bentzen 2007).

Чаушеску је претрпео насилну смрт и неадекватно сахрањивање. Такође, начин на који се поступало са телом и његовом смрћу показао је једну немарност и мању моралност, која је била испољена са стрепњом, али и обавијена страхом због обављања постхумног хришћанског обреда. Упитност остаје толика колико је потребно за једно разумно размишљање чије трагање за одговором из перспективе револуције нуди Чаушескуов случај. Приказ реалног дешавања и третирања стања након погубљења, које је постало призор за памћење због слике мртвог пара, пренет је путем ТВ екрана широм света. Сходно реченом, можемо констатовати да смрт Николаја и Елене Чаушеску умногоме (не)одсликава типичне догађаје и усамљене примере у историји збацивања „султана” са власти у истоименом режиму, али се може приметити да је румунско друштво у том раздобљу на јединствен начин извршило транзицију, разликујући се од осталих земаља из окружења које су се такође нашле на том путу.

ЗАКЉУЧАК

Слом комунистичких режима који се десио крајем 80-их година у централним и источним земљама Европе представља кључни моменат у њиховој еволуцији која за ове државе представља почетак процеса транзиције и уласка у демократски поредак. Резултат је стварање демократског друштва које ће се градити на темељима демократских постулата као највиших вредности на којима почива једно друштво у држави. Овај период, осим што је са собом донео многе промене на просторима Европе, дајући јој нови изглед и

сувереност у границама њене истакнуте територије, у политичком и друштвеном уређењу отворио је нове моменте у начину поновног разматрања класичне таксономије политичких режима развијених од стране Платона и Аристотела у старогрчком класицизму. О томе сведоче споменуте и анализиране студије аутора попут Линца, Чехабија и Степана у којима аутори с пуно пажње разматрају ситуације током и након транзиције земаља на тлу централне и источне Европе (поготово Линц и Степан). Ово је навело поменуте истраживаче да успоставе узрочно-последичну везу између еволуције посткомунистичких режима и природе претходних режима. У том смеру смо фокусирали наш рад у којем смо изабрану државу из некадашњег Источног блока – СР Румунију, данас чланицу ЕУ, покушали да сврстамо у концепт султанистичког режима. Румунија је, под владавином Николаја Чаушескуа почевши од друге половине 70-их година еволуирала из тоталитаризма у један режим са султанистичким премисама. Овакав еволутивни ток владавине посматран на овим идеолошким подлогама у румунском режиму даје извесну особеност коју је издваја од осталих комунистичких режима на централном и источном европском простору. Такође, њен пут у демократској транзицији, који ће се догодити децембра 1989. године, биће означен као проблематичан расплет у виду насиља и неслућене кобне судбине брачног пара Чаушеску. Резултат свега наведеног оставља траг у румунској историографији где се брачном пару, након неуспелог бекства, хапшења, суђења и пресуде егзекуцијом, последично приписује децембарска револуција на јединствен начин, што ову државу у контексту транзиције у посткомунистичким друштвима на простору централне и источне Европе чини аутентичном.

Видели смо да је румунски режим све до прве половине седамдесетих година био тоталитаран, међутим, након тога са јачањем власти Николаја Чаушескуа, овакав тип режима кроз еволутивни ток, све више се удаљавао од тоталитарног типа због све веће персонализације власти и попримао одлике султанистичког режима. Иако не можемо „спорити” да и након уласка овог режима у султанизам, у одређеним ситуацијама попут оне са мобилизацијом због масовне организације, догађаји који су били строго под контролом државе и партије не одсликавају у потпуности природу овог режима. Но, чини нам се су да овакви догађаји суштински организовани како би величали владавину Николаја Чаушескуа,

стварајући „култ личности” који је нарастао и постао нуспродукт процеса идеолошке мобилизације у целокупној друштвеној сфери, што заправо осликава стање у коме је владавина постала више султанистичка а мање тоталитарна.

Напоследку, бројна истраживања која су посвећена румунском комунизму, интерпретацији политичког режима из периода Николаја Чаушескуа, као и његово свргавање, још увек нису исцрпела своју снагу. И даље остаје отворена тема за једно дубље истраживање о садржајном приступу султанистичког режима, које може понудити одговор на питање да ли је, зашто, и у коликој мери његов режим био султанистички?

РЕФЕРЕНЦЕ

- Antonić, Slobodan. 2001. „Poslednje greške i pad Slobodana Miloševića.” *Reč: Časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja* 62 (3): 159–205.
- Bărbulescu, Mihai, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, and Pompiliu Teodor. 2023. *Istoria României*. București: Corint.
- Bentzen, Naia. 2007. “Despre morți numai de rău. Viața de apoi a lui Nicolae Ceaușescu ca model al abjecției în politica românească.” In *Revoluția română din decembrie 1989: istorie și memorie*, eds. Bogdan Murgescu, 79–98. Iași: Polirom.
- Betea, Lavinia, Cristina Diac, Florin-Răzvan, and Mihai Ilarion Țiu (eds.). 2012. *Viața lui Ceaușescu. Fiul poporului*. București: Adevărul Holding.
- Bottoni, Stefano. 2021. *Lungul drum spre Occident – O istorie postbelică a Europei de Est*. Cluj-Napoca: Mega.
- Cesereanu, Ruxandra. 2004. “Greva minerilor din Valea Jiului, 1977.” *Revista 22*. Poslednji pristup: 21. maj 2023. <https://revista22.ro/istorie/greva-minerilor-din-valea-jiului-1977>.
- Chehabi, E. Houchang, and Juan J. Linz. 1998. *Sultanistic regimes*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Cioroianu, Adrian. 2004. *Ce Ceaușescu qui hante les Roumains*. București: Curtea Veche.
- Constantiniu, Florin. 1997. *O istorie sinceră a poporului roman*. București: Univers Enciclopedic.

- Cristea, Aurel. 1967. *Organizațiile de partid din școli*. București: Politică.
- Duverger, Maurice. 1976. *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin.
- Eke, M. Steven, and Taras Kuzio. 2000. "Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus." *Europe-Asia Studies* 52 (3): 523–547.
- Fisher, M. Ellen. 1983. *Nicolae Ceaușescu and the Romanian Political Leadership: Nationalization and Personalization of Power*. Final report to National Council for Soviet and East European Research, Council Contract No: 626-10. Cambridge, Massachusetts: The President and Fellows of Harvard College.
- Gabanyi, U. Anneli. 2003. *Cultul lui Ceaușescu*. Iași: Polirom.
- Gabanyi, U. Anneli. 2006. "Elitele Romanesti in procesul tranzitiei." *Revista Cultura* 37: 1–16.
- Gabanyi, U. Anneli. 2020. "Revoluția Română." In *Revoluția din 1989: învinși și învingător*, eds. Anneli U. Gabanyi, 283–302. București: Polirom.
- Giurescu, Anca. 1987. "The National Festival «Song to Romania»: manipulation of symbols in the political discourse." In *The symbols of power: The aesthetics of political legitimation in the Soviet Union and Eastern Europe*, eds. Claes Arvidsson and Lars Erik Blomqvist, 163–171. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Goati, Vladimir. 2000. *Partije Srbije i Crne Gore u političkim borbama od 1990. do 2000*. Bar: Conteco.
- Goodwin, Jeff, and Thead Skocpol. 1989. "Explaining Revolutions in the Contemporary Third World." *Politics & Society* 17 (4): 489–509. DOI: 10.1177/003232928901700403.
- Guliyev, Farid. 2005. "Post-Soviet Azerbaijan: Transition to Sultanistic Semiauthoritarianism? An Attempt at Conceptualization." *Demokratizatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization* 13 (3): 393–436. DOI: 10.3200/DEMO.13.3.393-436.
- Hitchins, Keith. 2015. *Scurtă istorie a României*. București: Polirom.
- Jackson, R. Marvin. 1986. „Romania’s Debt Crisis: Its Causes and Consequences.” In *East European Economies: Slow Growth in the 1980’s. Country Studies on Eastern and Yugoslavia*, U. S. Congress, Joint Economic Committee (3): 489–542. Washington: Government Printing Office.

- Joshua, Thomas. 2014. *Delegitimizing Sultanistic Regimes, One Step at a Time*. University of Connecticut: Honors Scholar Theses. Poslednji pristup: 24. maj 2023. https://opencommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1374&context=srhonors_theses.
- Linz, J. Juan. 1975. “Totalitarian and Authoritarian Regimes.” In *Handbook of Political Science, Macropolitical Theory*, eds. Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby, 175–411. Reading, Mass: Addison Wesley Press.
- Linc, Huan, and Alfred Stepan. 1998. *Demokratska tranzicija i konsolidacija– Južna Evropa, Južna Amerika i postkomunistička Evropa*. Beograd: Filip Višnjić.
- Nelson, N. Daniel. 1988. *Romanian Politics in the Ceaușescu Era*. United Kingdom: Routledge Taylor & Francis.
- Ofrim, Alexandru. 2013. “O scurtă istorie a comunismului din România.” *Dilema veche* 482: 9–15. Poslednji pristup: 27. maj 2023. <https://www.dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/o-scurta-istorie-a-comunismului-din-romania>.
- Pehe, Jiri. 1989. “An Annotated Survey of Independent Movements in Eastern Europe.” Background Report (Eastern Europe).
- Petrescu, Dragos. 2010. “Legitimacy, Nation-Building and Closure: Meanings and Consequences of the Romanian August of 1968.” In *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia, 1968. Forty Years Later*, eds. Mark Stolarik, 237–260. Mundelein: Bolchazy-Carducci.
- Politica. 2019. “A fost sau nu a fost Revoluție? Iliescu despre ‘imperialismul american’ și Moscova.” *Politica*. Poslednji pristup: 29. maj 2023. <https://ph-online.ro/politica/item/109636-a-fost-sau-nu-a-fost-revolutie-iliescu-despre-imperialismul-american-si-moscova>.
- Rasfoiesc, n.d. “National Communism in Romania.” *Rasfoiesc*. Poslednji pristup: 2. maj 2023. rasfoiesc.com/educatie/istorie/National-Communismul-in-Romania71.php.
- Ronald, H. Linden. 1986. “Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania”. *International Organization* 40 (2): 347–380. DOI: 10.1017/S002081830002717X
- Snyder, Richard. 1998. “Paths out of Sultanistic Regimes Combining Structural and Voluntarist Perspectives.” In *Sultanistic Regimes*,

- eds. Houchang E. Chehabi and Juan J. Linz, 49–81. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Sporea, Danijel. 2022. „Vladavina Nikolaja Čaušeskua i njena tragična epizoda tokom rumunske decembarske revolucije.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 52 (2): 381–400. DOI: 10.5937/zrffp52-37608.
- Stan, Stoica. 1994. *Dicționarul partidelor politice din România (1989 – 2004) Editon 4*. București: Meronia.
- Tismaneanu, Vladimir. 1989. “Personal Power and Political Crisis in Romania.” *Government and Opposition* 24 (2): 177–198.
- Tismăneanu, Vladimir. 1995. *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. București: Univers.
- Tismăneanu, Vladimir. 2005. *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului Românesc*. Iași: Polirom.
- Veber, Maks. 1976. *Privreda i društvo tom I*. Beograd: Prosveta.
- Verdery, Katherine. 1991. *National Ideology under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceaușescu’s Romania*. Berkeley: University of California Press.

Daniel Sporea

Faculty of Political Sciences, Belgrade

“SULTANISTIC REGIME” UNDER THE REIGN OF NICOLAE CEAUSESCU (1974–1989)

Resume

The paper analyzes the rule of Nicolae Ceausescu (Nicolae Ceaușescu), based on the theory of the sultanate regime. Observing his rule, a thesis is put forward about the Gravity center of the regime in which the mentioned president ruled before his overthrow. The cessation of this form of government, that is, its end, is often on the line of confrontation between the outbreak of a revolution and violent overthrow. Such a scenario was seen in Romania in 1989, and the common denominator of numerous analyses of Ceausescu's fall is the characterization of his regime as an extreme form of patrimonialism called sultanism. Based on the significant research of the theoretical approach to the sultanist regime, the author tries to indicate the presence of totalitarian elements in Ceausescu's system of government, including the circumstances of the transformation of such a regime into sultanism, resistant to all sorts of nonviolent abandonment, except repression. Taking into account the broader theory that the end of some regimes can produce a certain type of political outcome, we are inclined to conclude that certain types of regimes, such as sultanist ones, can generate situations suitable for the outbreak of revolution, which forms the basis of this paper.

Keywords: Romania (1965–1989), Nicolae Ceausescu, communism, totalitarianism, sultanism, violence, the collapse of sultanism

* Овај рад је примљен 7. октобра 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. фебруара 2024. године.